

סימן ה

בענין אין מעבירין על המצוות

א. יבאר מחלוקת המ"ב והחזו"א בעבר על המצוה ועוסק במצוה אחרת אי חייב לחזור למצוה הראשונה.

קיימא לן זכמה דוכתי זש"ס (פסחים ס"ד: ועוד) דאין מעבירין על המצוות, וזכרי שיה יוסף ח"צ (סימן ז' אות א') הזכיתי זכרי הנשמת אדם סי' ז' (חיי אדם כלל י"ג) שהוא מדאורייתא ונלמד מקרא דושמרתם את המצוות, מצוה הזאת לידך אל תחמיצנה.

ריש לעיין זכ"ג שזכר על המצוה ועתה עוסק זכרי אחרת, אם חייב לחזור למצוה הראשונה כיון שזכר נחמייב להקדימה. וזכרי הנ"ל (שם אות ג') הזכיתי מ"ש המ"ב סי' כ"ה (סק"ה) וז"ל, ואם עבר והניחם מידו ונטל הטלית שוב אסור לעזבו וליטול התפילין, ע"כ, וזשעה"ז כתב שהוא פשוט ולא ציין מקור לד"ו.

והנה הראוני בחזון איש (זכחים סי' ט"ו) שהוכיח מהא דיומא (נח:) דגם אם עבר והתחיל להתעסק זכרי אחרת חייב לחזור לראשונה, דאיתא התם זכ"ג ציוה"כ לאחר שהזהר על הפרוכת וזכר להזות על מזבח הזהב, דלרבי עקיבא מזה תחילה זקקן מזרחית דרומית, ואח"כ זקקן דרומית מערבית, כלומר שמקיף לשמאל, ומבואר שם הטעם דזכר נחמייב להזות זקקן דרומית מערבית כשיצא מן הפרוכת, שהרי פגע בו תחילה, אלא דגוה"כ הוא דכתיב ויצא אל המזבח עד דיצא מכולי מזבח, ולכן מדלג על מערבית דרומית ומתחיל מדרומית מזרחית, ואח"כ חוזר למערבית דרומית שזכר נחמייב בו.

הרי מבואר מכאן דכיון שזכר נחמייב זכרי אחרת חייב לחזור אליה גם אם זכר עבר למצוה אחרת, וזלל זכ"ג [והחזו"א לא הזכיר כלל זכרי המ"ב], וק"ו הוא, דזכ"ג דיומא זכרי אחרת לא עבר על המצוה, שהרי חייב להתחיל מקרן דרומית מזרחית מדרשא דויצא אל המזבח, ומ"מ חל עליו קדימה זכרי שפגע זכרי אחרת דדרומית מערבית, ונריך לחזור לשם, וא"כ כ"ש זכ"ג דהמ"ב שזכר נחמייב בהקדמת התפילין, שגם אם עבר ע"ז ולקח הטלית לידו נריך לחזור להנחת התפילין.

ושוב הביא בחזו"א שם ראה להיפך מדברי החוס' מגילה (ו: ד"ה מסתבר) שהקשו אהא דילפינן מקרא דשיירי הדם היה שופך על יסוד המערבי של מזבח החיצון, דחיפוק ליה מזדאין מעבירין על המצוות, וחי' זשם רבינו יהודה דנפק"מ לענין דיעבד, דהא דאין מעבירין אינו אלא לכתחילה ומקרא ילפינן דגם דיעבד זעין יסוד מערבי דוקא. וז' החזו"א דע"כ אין כוונתם שהוא לעיכובא, דהא שפיכת הדם אינה מעכבת, אלא ז"ל כוונתם דנפק"מ אם עבר והלך לזדאחר, דאי משום אין מעבירין לא היה נריך לחזור ליסוד המערבי כיון שזכר עבר ממנו, אבל מזדא הילפוטא דזעין מערב דוקא נריך לחזור ליסוד מערבי ולשפוך שם גם אם זכר עבר ממנו, ולפ"ז מוכח מד' החוס' זכ"ג הנ"ל דאם עבר על המצוה א"צ לחזור אליה, ומסיק החזו"א דמסוגיא דיומא מוכח דלא זכ"ג. ושוב ראיתי שגם זכ"ג מגילה (ו:) [שהוצא זכרי הנ"ל זקקן מזרחית

בדברי תוס' אלה דמוכח מדבריהם שאם עבר על המצוה א"ל לחזור למצוה הראשונה ומקשה ע"ז מדברי הגמ' יומא הנ"ל ומסיק דאין לריך לחזור ^{אחריה} דלא כהתוס'.

ב. יבאר את דברי הגמ' ביומא שלא יקשה על המ"ב.

ונראה דמה שהוכיחו מדברי הגמ' ביומא יש לדחות ושפיר כ' המ"ב דאינו חייב לחזור אחרי שעבר על המצוה, דכיון שעמה עוסק במצוה אחרת, מאי חולמיה האי מהאי, שע"י שיחזור למצוה הראשונה יעבור על השניה. ושאינו הא דיומא דאינו עוסק עמה במצוה אחרת, שהרי כבר הזה בקרן מזרחית דרומית [כדי לקיים קרא דויאל אל המזבח] ועמה יש לפניו צ' מצות, הא' קרן דרומית מערבית [שכבר נתחייב צה מקודם] וקרן מזרחית כפונית [שהיא מימינו], ובזה אמרינן דחייב לחזור לקרן שפגע בו בראשונה דהיינו מערבית דרומית, דחיוצ דאין מעבירין עדיף על דין פניה לימין.

ועוד נראה דע"כ אין כוונת הגמ' ביומא לומר בלר"ע יש כאן דין דאין מעבירין על המצוות מדאורייתא, דא"כ מאי טעמא דר' יוסי הגלילי דס"ל שהולך לקרן מזרחית כפונית משום דכל פינוח שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין [וכיון שהתחיל בקרן מזרחית דרומית פונה לימין לצד כפון], וקשה דדין זה דאינו פונה לימין נלמד מים של שלמה שהוא מדברי קבלה, ואילו דין דאין מעבירין על המצוות הוא דאורייתא כמש"ל, וכיחד נדחה דין דאורייתא מפני דברי קבלה. וע"כ צ"ל דס"ל דבאמת אין כאן דין דאורייתא, לחזור למצוה הראשונה, כיון שכבר עבר מן המצוה, ואין כאן אלא מעלה בעלמא שכיון שפגע ברישא בקרן זה מן הראוי לחזור לשם והוא כעין דין דאין מעבירין, ולכן ס"ל לריה"ג דמעלת ימין עדיף

מיניה. וגם בלר"ע קאמר בגמ' דהיינו משום דס"ל דלא ילפינן פנים מחוץ ואין כאן דין ימין, הא אי ילפינן מודה גם ר"ע דמעלת ימין עדיפא, וע"כ בלר"ע מודה בזה שאין כאן דין דאין מעבירין מדאורייתא אלא מעלה בעלמא. ועיין בשיח יוסף שם (אות ב') שכתבנו סברא כעין זו כדי ליישב קושית תוס' במגילה שלא יקשה על תוס' בזמנים יומא עיי"ש.

ג. יבאר דאין ראיה מדברי הנשמת אדם לספק שיש להסתפק בב' מצוות שבב' מקומות אי שייך ע"ז דין ד"אין מעבירין".

בספרי שיש יוסף שם (אות ד') נסתפקתי בכה"ג ששומד צפרוזדור והטלית מונחת בחדר השני והתפילין בחדר הראשון, או שמונחים בצ' ארונות זה אחר זה, אם שייך בזה גדר אין מעבירין, או דילמא דוקא צדים של תפילין וכים של טלית מונחים לפניו, בזה נחלקו המג"א עם שאר פוסקים, משום שהכים מיוחד לתפילין, וחשיב שהמצוה לפניו אע"פ שהתפילין עצמם בחוץ הכים, אבל בצ' חדרים י"ל דלכו"ע שפיר דמי.

ושו"ר בנשמת אדם (כלל י"ג סוף אות ב') שכו' וז"ל, וג"ל דדוקא כשאין מזומן לפניו כמ"ש התו"י יומא (ל"ג: ד"ה אפ"ה מכשיר עדיף) [דא"ל להקדים סידור שני גזירי ענים לסידור מערכה דקטורת, אע"פ דפגע צה ברישא, משום דכיון שצריך להציא הענים מלשכת הענים לא מיקרי שהמצוה לפניו], כגון שצריך לילך להחדר ליקח המצוה לא מיקרי מעבירין, אבל מה שמונה צדים ודאי מיקרי לפניו, ע"כ. והנה מדברי התו"י גופא יש לדחות דאין ראיה, דשם י"ל דמיירי שאין החדר סמוך לו, אבל מסתימת הנ"א משמע דלא חילק בכך וכל שהמצוה מונחת ברשות בפ"ע לא חשיב מעבירין, כגון בחדר נפרד או

בארון, ואפשר דאפילו בכלים קטנים לא דמי לכיס של תפילין, דשאני כים שהוא מיוחד לכך.

אולם יש להוכיח מדברי הג"א לעיל שם, שמוכיח דגם כשהתפילין צבים שלהן שייך אין מעבירין מהא דכתבו התו"י (יומא ל"ג: ד"ה ^{אוצר החכמה} עזרי) בשם רבינו אליהו דנריך למשמע של יד קודם של ראש משום דאין מעבירין, והרי של יד מכוסים בצגד ומ"מ שייך אין מעבירין, ע"כ [ובזה"ל דחה ראייתו עיי"ש], ועכ"פ חזינן דהנ"א לא חילק בין כים המיוחד לתפילין לצגד שאינו מיוחד לתפילין, וגם בזה שייך אין מעבירין [להחולקים על המג"א]. אולם אין ראייה מזה על ב' מצות [כגון טלית ותפילין] שבב' ארונות או בב' חדרים זא"ז, דשמא צכה"ג שכ"א נמצא ברשות בפני עצמו ממע לא שייך בזה גדר אין מעבירין כלל.

מדבריהם דאם נריך לילך ללד יסוד המערבי ועצר והלך ללד אחר של המזבח א"ל לחזור אע"פ שעצר על המזבח, א"כ מוכח דלא כדברינו, דהא שם מיירי שעדיין לא התחיל בקיום המצוה אלא נתקרב ללד אחר, ומ"מ כ' שא"ל לחזור ללד הראשון, וז"ע. ואולי יש לחלק, דדוקא התם שלא הייתה ההתעסקות הראשונה בגדר התעסקות במצוה ממע, אלא שקירב עצמו ללד אחד, ממילא כשעוקר עצמו ומקרב עצמו ללד אחר נעקר מה שקירב עצמו ללד הראשון, משא"כ בתפילין שנטלם בידו ממע והיה בגדר מתעסק במצוה ממע, י"ל דזה לא נעקר על ידי קירוב בעלמא לטלית, וכל זמן שלא נטל הטלית בידו ממע עדיין יש לו לחזור ולקיים מצות תפילין.

ה. יבאר אי שייך דין דאין מעבירין על המצוות בב' ס"ת המונחים בארון קודש.

יש לעיין במעשה שאירע בש"ץ שפתח את ארון הקודש ותפס ס"ת כדי להוציאו, ושוב נדמה לו שטעה ותפס ס"ת אחר, ושוב נחזר שהראשון הוא הנכון וחזר ותפס את הראשון, אי שפיר עבד. ולפי מה שנתבאר לעיל [אות א' ב' ג'] ד"ז חלוי במחלוקת המ"צ והחזו"א, אם יש לחזור למצוה הראשונה אחרי שעצר עליה והתחיל להתעסק במצוה אחרת.

אך באמת נראה דיש לחלק, דכאן לכו"ע יש לחזור לס"ת הראשון, משום דבאמת מה שתופס הס"ת בידו אין זה עשיית המצוה גופא, אלא הקריאה היא המצוה, ואם כן ב' ס"ת שלפניו אינם כב' מצוות, ובמה שעוצר על ס"ת אחד ותופס הב' לא חשיב כמעביר על המצוה אלא הכל מצוה אחת. משא"כ בטלית ותפילין שב' מצוות הן וכשמניח הטלית ותופס התפילין בידו הוא מעביר על המצוה. ואמנם י"ל דגם במה שעוצר הס"ת שבידו ותופס אחרת, אע"פ שאינו מעביר על

ד. יבאר דין עבר על המצוה ונתקרב למצוה אחרת ולא נטלה עדיין לידו.

עוד יש להעיר במ"ש המ"צ צבי" כ"ה סק"ה וז"ל, ואם עבר והניחם [להתפילין] מידו ונטל הטלית, שוב אסור לעזבו וליטול התפילין, ע"כ. ויש לדייק מ"ט נקט שנטל הטלית בידו, הא גם אם לא נטלו עדיין בידו אלא שקירב ידו אליו, אסור לחזור וליקח התפילין, דגם זה מיקרי שמעביר על המצוה, כמ"ש הבה"ל שם. ואולי י"ל דשאני התם שגם על התפילין חל דין דאין מעבירין, כיון שנטלם בידו, ולכן כל זמן שלא נטל הטלית בידו ממע לא נעקר מהתפילין דין קדימה דידהו, ורק בזה פשוט להמ"צ מסבירא [כמ"ש בשעה"צ] דאם כבר עבר על המצוה ועוסק במצוה אחרת אין לו לחזור אל המצוה הראשונה [א"ה], יש לדייק כן גם במ"ש "שהתפילין היו בידו ועבר והניחם מידו". אמנם לפי מ"ש לעיל להוכיח כדברי המ"צ מדברי המוס' מגילה (ו): שמשמע

המנוה, מ"מ יש למנוע זאת משום כבוד התורה, אך מ"מ נראה דאין בזה משום פגם ממש, וממילא אם יש כאן טירחא דליצורא, כגון שהס"ת שתפס ראשון אינו מכוון למקום הקריאה, עדיף להוציא ס"ת אחר שהוא מוכן לקריאה. ועיי' בשיח יוסף (ח"ב סי' ב' אות ב') שנתבאר שם כעין זה, לענין ב' מקומות או ב' זמנים במנוה אחת, דלא שייך בזה עיקר דין אין מעבירין אלא מלד מעלה בעלמא.

אולם לבתחילה אין לזלזל בזה, ויש לזוהר בשעת הוצאת הס"ת שהש"ץ ידע מלכתחילה

איזה ס"ת צריך להוציא ושיהא ס"ת זה מונח לפניו בשעה שפותח את ארון הקודש, כדי שלא יעבור על המנוות, דאף אם אין כאן העברה ממש, מכל יש כאן ענין מעלה שלא לעבור על המנוה גם באופן זה, כמו שמצינו בעומר שהיו קולרים ממקום קרוב, וכמו בקריאת מגילה דאיתא בגמ' שהיה ראוי לקרות באדר א' מלד דאין מעבירין [אלא דמ"מ קוראין באדר ב' כדי לסמוך גאולה לגאולה], מלדד מה שיש כאן חסרון בכבוד התורה, ועל הגבאים לזוהר מלד שהס"ת שקוראים בו יהיה מוכן באופן שבפתיחת הארון הקודש יהיה הס"ת מונח לפני המוציא ממש.

סימן ו

בענין סדר מאה ברכות

מ"מ שם

א. יבאר את התקנה לברך מאה ברכות בכל יום.

הטור או"ח סימן מ"ו כתב וז"ל: "... אבל ודאי חובה הוא על כל יחיד ויחיד לברך אותן, דמניא היה ר"מ אומר מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום. וסמכוה על דרש הפסוקים. והשיב רב נטרונאי ריש מחיצת' דמחא מחסא דוד המלך תקן מאה ברכות דכתיב 'הוקם על', ע"ל בגימטריה ק' הוי. כי בכל יום מחים ק' נפשות מישראל ולא היו יודעין על מה היו מחים עד שחקר והבין צרות הקודש ותקן להם לישראל ק' ברכות. ועל כן תקנו חכמים ז"ל אלו הברכות על סדר העולם והנהגתו להשלים ק' ברכות בכל יום. וצריך כל אדם לזוהר בהס" וכו' עיי"ש. ועיי' צ"י שמחשב מנין ק"ה ברכות שאדם מצריך בכל יום. ובשבת וכדו' שחקרות לו ברכות ע"מ להשלים מנין ק' ברכות - "כבר אמרו צ"ח התכלת דממלא להו

באפסרמקי ומגדים, פי' מיני בשמים ומיני פירות". עוד הביא שם הב"י וז"ל: "כתוב בשבילי הלקט בשם גאון דמשלימין הברכות עשרים בשבת, שקורין בתורה ז' בשחרית וג' צמנחה ומצריך כל אחד אחת לפניו ואחת לאחריה, הרי כ' ברכות. והמפטיר מצריך ז' וכן כתוב בהג"מ פ"ו מהלכות תפילה בשם רא"ם וכו' וכ"כ הרא"ש בס"פ הרואה" וכו' עיי"ש. ובט"ז שם בסק"ח כתב וז"ל: "ומ"ש צסי' רפ"ד ס"ג דיואל כששומע ברכת התורה והמפטיר, היינו מי שאין לו פירות" וכו'. עיי"ש שכ"כ גם מהר"מ מטרנאני.

ב. יבאר דמשמע קצת משיטת הרמב"ם שסדר המאה ברכות מתחיל מברכת המפיל. **ולכאורה** יש לעיין, האם מנין הק' ברכות בכל יום הוא מן השקיעה עד השקיעה, או מלאת הכוכבים עד ללאת הכוכבים,